

Н. Г. Плахотнюк,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри права і законотворчого процесу,
Національна академія державного управління
при Президентові України

СОЦІАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЕКОНОМІЧНІ МОЖЛИВОСТІ ДЕРЖАВИ

У статті досліджено проблемні питання соціальних гарантій прав людини в Україні. Охарактеризовано рішення Конституційного Суду України у справах щодо соціальних гарантій. Проведено аналіз законодавче регулювання виконання рішень національних судів щодо соціальних виплат та рішень Європейського суду з прав людини щодо несвоєчасного виконання цих рішень. Здійснено оцінку передумов та результатів пенсійної реформи в Україні як складової соціальних гарантій. Сформульовано висновки та пропозиції щодо необхідності вдосконалення фінансово-економічного обґрунтування законопроектів, що встановлюють соціальні гарантії.

Ключові слова: гарантії, суди, бюджет, реформа, законотворчість.

N. G. Plakhotnyuk,

Doctoral Candidate in Law, Associate Professor, Professor of Law and Lawmaking Process Chair, National Academy of Public Administration, Office of the President of Ukraine

THE SOCIAL PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND ECONOMIC CAPABILITIES OF THE STATE

This article researches the financial and economic capacity of the state to provide social guarantees of human rights. Various legal positions of the Constitutional Court of Ukraine on social guarantees are analyzed. The state of the judicial protection of social rights of citizens and the security of these rights in Ukraine, as well as the amount of refunds from the State Budget of Ukraine for the implementation of decisions of national courts are characterized. The analysis of the «pilot» decisions of the European Court of Human Rights on the delayed execution of national courts' judicial decisions on social security is made. Attention is focused on the problems of the pension reforms as a part of social security. The conclusions noted the necessity to consider the economic condition of the state in the process of the lawmaking.

Key words: guarantees, courts, budget, reform, lawmaking.

Н. Г. Плахотнюк,

*кандидат юридических наук, доцент,
профессор кафедры права и законотворческого процесса,
Национальная академия государственного управления при Президенте Украины*

СОЦИАЛЬНЫЕ ГАРАНТИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ГОСУДАРСТВА

В статье исследованы проблемы экономических возможностей государства по обеспечению закрепленных на законодательном уровне социальных гарантий. Проанализированы решения Конституционного Суда Украины относительно социальных гарантий и права Кабинета Министров Украины определять их размеры и порядок выплат. Дана характеристика решений национальных судов и Европейского суда по правам человека относительно социальных гарантий. Сопоставлены размеры выплат из государственного бюджета на социальные льготы с объемом финансирования задекларированных льгот, а также произведенных выплат по решениям судов с накопившейся задолженностью государства. Сформулированы выводы относительно учета финансово-экономического состояния государства в процессе законотворчества.

Ключевые слова: гарантии, суды, бюджет, реформа, законотворчество.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Законодавчо визначені мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат, установлені законами та іншими нормативно-правовими

актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму, визначаються державними соціальними гарантіями. При цьому держава як встановлює обов'язковість державних соціальних гарантій для всіх державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми влас-

ності, так і дає можливість органам місцевого самоврядування передбачати додаткові соціальні гарантії за рахунок коштів місцевих бюджетів.

За підрахунками, в Україні налічується 116 категорій громадян, які мають право на більш ніж 125 видів пільг як за соціальною, так і за професійною ознакою [1], а вартість задекларованих пільг становить 120-140 млрд грн на рік, що в кілька разів перевищує обсяг бюджетних коштів, які виділяються на ці цілі, але фактично тільки частина цих пільг реально фінансується з бюджету. Так, відповідно, у державному бюджеті на 2009 р. було закладено лише близько 30 млрд грн [1]. Як відмічають вітчизняні науковці, на виплату всіх видів соціальної допомоги в бюджеті закладається щорічно 27–30 млрд грн, з яких на пільги – 7 млрд грн, на преференції щодо сплати послуг ЖКГ – 3,7 млрд грн, на пільговий проїзд – 1,3 млрд грн і 471 млн грн – на придбання скрапленого газу [2].

Існують суперечності й у правовому регулюванні встановлення державних соціальних гарантій. Так, відповідно до ст. 17–19 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2010 р. державні соціальні гарантії встановлюються законами України. Натомість у рішеннях Конституційного Суду України від 26 грудня 2011 р. № 20-рп/2011 та від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012 встановлено, що розміри соціальних виплат, будучи залежними від соціально-економічних можливостей держави, можуть установлюватися і Кабінетом Міністрів України.

Проблемним для України є і виконання рішень судів щодо соціальних виплат, у яких відповідачем є державний орган. Рішення судів, що набрали законної сили, починаючи з 2008 р., у частині соціальних виплат чорнобильцям, дітям війни, пенсіонерам, не виконувалися через відсутність коштів у державному бюджеті. Невиконання судових рішень в Україні призвело до появи значної кількості позовів цих осіб, поданих в Європейський суд з прав людини. Зважаючи на кількість позовів та прийняті по них рішення на користь осіб, Європейський суд заснував спеціальну процедуру «пілотного» рішення з метою прискорення розгляду аналогічних справ та виніс кілька пілотних рішень проти України. Прийняття такого рішення Європейським судом спрямовано на привернення уваги держав до проблем національного законодавства, які призводять до подання значної кількості однотипних скарг. Кваліфікована Європейським судом як «пілотна» справа набуває статусу пріоритетної і розглядається за скороченою процедурою.

Визначені проблеми стану соціальних гарантій в Україні, їх правового регулювання та судового захисту зумовлюють необхідність розгляду питання соціальних гарантій прав людини в аспекті економічних можливостей держави щодо їх забезпечення.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблеми соціальних гарантій прав людини в аспекті економічних можливостей держави вітчизняною наукою приділено незначну увагу. В останніх наукових розробках з означеної проблематики К.В.Дубич [3], А.А.Казанчан [4] та інших науковців [2] акцентовано увагу на пенсійній реформі та соціальних виплатах. У дослідженні О.Л.Соколенко увагу приділено правоохоронній діяльності як адміністративно-правовому засобу захисту прав людини [5]. Подібний стан наукового аналізу спостерігається і в Російській Федерації. Дослідження В.В.Лапаєвої [6] стосується критеріїв обмеження прав людини і громадянина. Проблеми захисту соціальних прав у Російській Федерації присвячено статті І.А.Алебастрової [7] та Є.В.Нелюбіної [8; 9; 10], а також напрацювання О.А.Лукашевої [11]. Окремі аспекти досліджуваної проблеми в частині можливостей модернізації конституційних гарантій прав людини в Україні розглянуто в наукових розробках П.М.Рабіновича [12] та О.В.Білокурської [13]. Аналіз цих публікацій свідчить, що питання економічних можливостей держави щодо задекларованих державою соціальних гарантій не було предметом окремого дослідження.

Формулювання цілей дослідження. Відповідно, цілями нашої публікації є характеристика стану судового захисту соціальних гарантій в Україні та можливостей Державного бюджету України щодо соціального гарантування прав людини, а також окреслення пропозицій, реалізація яких дасть змогу вдосконалити забезпечення соціальних гарантій.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Насамперед підкреслимо, що права людини недостатньо закріпити в Конституції та законодавчих актах. Їх реальне втілення залежить від гарантій, завдяки яким об'єктивне право може бути реалізоване. Під гарантіями нами розуміється забезпечення прав людини державою, органами місцевого самоврядування або створення таких умов, завдяки яким особа сама здатна реалізувати суб'єктивне право. На відміну від реалізації, результатом якої є отримання особою конкретного блага за власною ініціативою чи ініціативою владних інституцій, гарантування передбачає сукупність механізмів і можливостей держави, що

існують об'єктивно та закріплені конституційними і законодавчими нормами. Гарантії, у свою чергу, поділяються на загальні (завдяки яким реалізується право незалежно від його змісту) і конкретні (завдяки яким реалізується право конкретне). До загальних належать: судовий захист конституційних прав; принцип верховенства права; заборона дискримінації; право на правову допомогу; неможливість обмеження прав під час внесення зміни до чинних законів або під час прийняття нових, а також неможливість обмеження прав навіть у разі введення надзвичайного стану (крім випадків, передбачених виключно конституцією держави). Гарантії конкретних прав розміщені у статтях конституцій, які конкретне право визначають. Конституційно окреслені гарантії деталізуються в законодавчих актах, що регулюють, у тому числі й процедури реалізації прав. Крім того, гарантування прав є не тільки конституційним зобов'язанням держави, а й дотриманням взятих Україною зобов'язань відповідно до Конвенції про захист прав і основоположних свобод 1950 р., Міжнародних пактів 1966 р. та інших міжнародних положень-стандартів у сфері захисту та гарантування прав людини.

Акцентуючи увагу на соціальних гарантіях прав особи, ми розуміємо, що саме вони безпосередньо залежать від економічних можливостей держави. Слід погодитися з думкою Маргарет Тетчер, яка, характеризуючи положення Загальної Декларації прав людини 1948 р., зазначила, що «...здійснення прав залежить від безлічі обставин і, насамперед, від готовності однієї групи людей прийняти на себе проблеми іншої» [14, с. 286]. На думку І.А.Алебастрової, «...ефективність реалізації соціальних прав значною мірою залежить від рівня економічного розвитку держави, кваліфікації і моральних якостей законодавців та державної бюрократії, стану державного бюджету, і набагато менше, ніж інших прав – від волі особи, яка володіє правами» [7, с. 31]. Подібну точку зору висловлює і Є.В.Нелюбіна, яка підкреслює, що соціальні права «відрізняються тим, що створюють для кожної людини можливість заявити державі про необхідність отримання життєво важливих благ чи послуг, якими інші люди забезпечують себе власними зусиллями» [8, с. 105].

Стає очевидним, що саме соціальні права та їх гарантії роблять людину залежною від держави, тоді як економічні права дають можливість відчувати себе економічно незалежною, а політичні –

впливати на державу. На залежність соціальних прав людини від економічних можливостей держави звертається увага і в ст. 22 Загальної декларації прав людини 1948 р., у якій зафіксовано, що «кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав в економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави» [15]. Схоже положення міститься і в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. Відповідно до п. 1 ст. 2 цього Пакту передбачено, що «кожна держава, яка бере участь у цьому Пакті, зобов'язується в індивідуальному порядку і в порядку міжнародної допомоги та співробітництва, зокрема в економічній і технічній галузях, вжити в максимальних межах наявних ресурсів заходів для того, щоб забезпечити поступово повне здійснення визнаних у цьому Пакті прав усіма належними способами, включаючи, зокрема, вжиття законодавчих заходів» [16].

Щодо соціальних гарантії прав людини особливе значення в Україні має рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2007 р. № 6-рп/2007 (справа про соціальні гарантії), у мотивувальній частині якого було зазначено, що «... пільги, компенсації і гарантії є складовою конституційного права громадян на соціальний захист і достатній рівень життя кожного» [17]. Фактично цим рішенням Конституційний Суд України констатував, що звужувати при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних не можна не лише саме право, а й гарантії, завдяки яким право може бути реалізоване.

Правова позиція Конституційного Суду полягає в тому, що Верховна Рада України не повноважна при прийнятті Закону «Про Державний бюджет України» на відповідний рік вносити в нього положення про зміну законів, що встановлюють соціальні виплати та гарантії, а також призупиняти соціальні виплати. Таке призупинення виплат є неконституційним.

Однак через чотири роки правова позиція Конституційного Суду України змінюється. Вирішуючи питання конституційності положень законів про Державний бюджет України в частині наділення Кабінету Міністрів України правом визначати розміри і порядок соціальних виплат, Конституційний Суд України, мотивуючи свої рішення в тому числі названими вище положеннями Загальної декларації прав людини¹ і Міжнародного пакту про

¹ СРСР при голосуванні за прийняття ООН Загальної декларації прав людини утримався, тому вона не є частиною національного законодавства України.

економічні, соціальні і культурні права, приймає рішення від 26 грудня 2011 р. № 20-рп/2011 та від 25 січня 2012 р. № 3-рп/2012, у яких зазначає, що розміри соціальних виплат є залежними від соціально-економічних можливостей держави. Згідно з правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною в рішенні від 26 грудня 2011 р. № 20-рп/2011, «передбачені законами соціально-економічні права не є абсолютними. Механізм реалізації цих прав може бути змінений державою. Зокрема, у зв'язку з неможливістю їх фінансового забезпечення шляхом пропорційного перерозподілу коштів з метою збереження балансу інтересів усього суспільства. Крім того, такі заходи можуть бути зумовлені необхідністю запобігання або усунення реальних загроз економічній безпеці України ... » [18].

Цим рішенням Конституційний Суд України фактично підтверджує конституційність права уряду України обмежувати розміри соціальних виплат на основі принципу збалансованості соціального захисту населення та фінансових можливостей держави. У рішенні від 25 січня 2012 р. Конституційний Суд щодо Пенсійного фонду знову підтвердив повноваження уряду розподіляти витрати на соціальні потреби виходячи з фінансового стану держави. Можливо, ці рішення є доцільними з економічної точки зору. Так, загальна кількість громадян, які мали право на пільги у 2011 р., становила близько 15 млн, а вартість задекларованих у законодавстві пільг – від 3,8 до 5,8 млрд дол. [3]. На практиці відбувалося фінансування лише їх незначної частини, що збільшує борг держави. А в щорічному посланні Президента України до Верховної Ради в 2013 р. глава держави констатував, що «незважаючи на те, що одним з головних стратегічних напрямів державної політики визначено збільшення доходів від трудової діяльності, зміни в цій сфері несуттєві, і рівень заробітної плати в структурі доходів населення залишається на низькому рівні. Заробітна плата становить 43,2% у структурі доходів, а соціальна допомога та інші поточні трансферти – 39,0%» [19].

Водночас названі рішення Конституційного Суду України викликають застереження щодо їх відповідності нормам Конституції України. Так, ст. 22 Конституції забороняє звужувати зміст та обсяг існуючих прав і свобод при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних. Таким чином, уряд взагалі не наділений правом установлювати, змінювати (зменшувати) або ліквідувати як права і свободи, так і їх гарантії. З іншого боку, Верховна Рада України не має права уповноважувати Кабінет Міністрів України на вирішення питань прав і свобод чи їх гарантії, оскільки,

відповідно до п. 1 ст. 92 Конституції України регулювання цих питань здійснюється виключно законами України. Як відмічає В.В.Лапаса, прийняття Конституційним Судом рішень, які не містять опори на відповідні конституційні норми, свідчить про виконання ним функції конституційного законодавця, не будучи наділеним такими повноваженнями [6, с. 16].

Ці рішення Конституційного Суду України зумовили той факт, що розмір соціальних виплат у 2012 і 2013 р. визначався не законами України, а постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1381 «Про підвищення рівня соціального захисту найбільш вразливих верств населення» з наступними змінами. Імовірно, що таким же залишиться порядок виплат і в 2014 р.

Соціальні гарантії підлягають також судовому захисту. Однак і до сьогодні для України залишається проблемою фінансування соціальних виплат як за рішеннями національних судів, так і компенсацій за рішеннями Європейського суду з прав людини у зв'язку з несвоєчасним виконанням рішень національних судів.

У своїх «пілотних» рішеннях проти України у справі «Іванов проти України» від 15 жовтня 2009 р. (щодо вжиття заходів для усунення порушень положень Міжнародної конвенції з прав людини щодо системного невиконання судових рішень) [20] та у справі «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 р. [21], Європейський суд з прав людини зобов'язав Україну протягом шести місяців розробити і подати Комітету Міністрів Ради Європи план заходів щодо розв'язання проблеми тривалого невиконання внутрішньодержавних рішень і відсутність ефективних заходів правового захисту.

Виходячи з рекомендацій Європейського суду в Україні 5 червня 2012 р. був прийнятий Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» [22], який набув чинності з 1 січня 2013 р. Метою регулювання цього Закону є гарантування виплат за судовими рішеннями в тому разі, коли відповідачем є державний орган, підприємство, установа, організація. Цим Законом передбачено формування спеціальної бюджетної програми для забезпечення виконання рішень суду. Бюджетом на 2013 р. на виконання всіх судових рішень бюджетною програмою КПКВК 3504040 «Забезпечення виконання рішень суду, гарантованих державою» передбачено видатки в обсязі 153,9 млн грн, які навряд чи зможуть покрити виконання державою своїх зобов'язань за судовими рішеннями. Станом на 1 квітня 2013 р. судами України прийнято 2,2 млн судових рішень з питань пенсійних і соціальних виплат, відповідно до яких необхідно виплатити 7,2 млрд грн [23].

Виконання рішення суду про стягнення коштів, боржником за якими є державний орган, покладається на Державну казначейську службу. Механізм виконання судових рішень шляхом здійснення безспірного списання коштів з рахунку боржника за бюджетною програмою для забезпечення виконання судових рішень та виконавчих документів визначений Порядком виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевого бюджетів або боржників, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2011 р. № 845 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 30 січня 2013 р. № 45).

Можливість забезпечення соціальних гарантій завдяки судовим рішенням, на думку І.А.Алебастрової, може створювати ситуацію «...загрозливої близькості до тієї межі, за якою суди отримують доступ до політичної діяльності щодо розподілу коштів державного бюджету, тобто функції їм не властивої, за яку вони самі ніякої відповідальності не несуть» [7, с. 36]. Однак, на нашу думку, ця характеристика є більш прийнятною щодо рішень Конституційного Суду України. Звертання ж осіб до судів загальної юрисдикції (насамперед адміністративних) щодо забезпечення соціальних гарантій свідчить про зростання рівня правової культури членів суспільства.

Виконання рішень Європейського суду регулюється Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. [24].

Виходячи з щорічного звіту Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини станом на 31 грудня 2012 р. в Європейському суді перебувало 128100 справ проти держав-учасниць Конвенції, з яких 10 480 проти України [25]. Така кількість скарг проти України ставить її на четверте місце за кількістю справ, які перебувають на розгляді Європейського суду, після Росії, Туреччини та Італії.

У 2012 р. проти України було розглянуто 171 справу, за результатами розгляду яких Європейський суд ухвалив:

- 70 рішень по суті скарг;
- 25 рішень щодо дружнього врегулювання справ по 52 заявах;
- 37 рішень щодо схвалення односторонніх декларацій уряду по 600 заявах;
- 45 постанов щодо зупинення виробництва за скаргами у зв'язку з тим, що порушені в них питання не належать до регулювання Конвенцією [25].

За рішенням Європейського суду Україна була зобов'язана виплатити 7 129 660,5 грн. Усього ж

у 2012 р. було виплачено 39 002 333,75 грн [25]. У 2010 та 2011 р. на виконання рішень Європейського суду по суті скарг було сплачено 29 174 853,54 грн і 25 021 734,79 грн, відповідно. Загальна сума компенсації по 211 рішеннях, прийнятих проти України, тільки в січні 2013 р. досягла 11,7 млн грн [26]. Усі ці гроші мають бути виплачені з Держбюджету. При цьому в самому Державному бюджеті на 2013 р. на виплати передбачено 84,4 млн грн.

Серед соціальних гарантій слід також акцентувати увагу на пенсійному забезпеченні. Так, з метою зменшення витрат Пенсійного фонду, який фінансується, у тому числі й з Державного бюджету, в Україні в 2011 р. реалізована пенсійна реформа. На момент пенсійної реформи в Україні за статистичними даними було 13,7 млн пенсіонерів. На 98 пенсіонерів припадало 100 працюючих. Середній розмір пенсії у чоловіків становив 1441,93 грн, у жінок – 993,09 грн [4].

31 жовтня 2011 р. набрав чинності Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [27]. Основні зміни в пенсійній системі спрямовані на раціоналізацію витрат Пенсійного фонду України. Такими змінами стали: збільшення страхового стажу, необхідного для виходу на пенсію, на 10 років: з 20 до 30 років для жінок і з 25 до 35 років для чоловіків; поступове підвищення пенсійного віку для жінок з 55 до 60 років; підвищення мінімального страхового стажу, необхідного для призначення пенсії за віком, з 5 до 15 років; установлення максимального розміру пенсії на рівні 10 прожиткових мінімумів для непрацездатних громадян; поступове, протягом 10 років (по півроку на рік), підвищення віку для призначення державної соціальної допомоги жінкам, які не набули права на пенсію; установлення обмеження у виплаті пенсії в разі продовження праці особою, яка одночасно отримує пенсію і заробітну плату; обмеження пенсії особам, які належать до спеціальної категорії: 80% від суми їх місячної заробітної плати замість 90%; поступове підвищення вислуги для військовослужбовців з 20 до 25 років; зобов'язання для державних службовців піти на пенсію по досягненні: 62 роки для чоловіків і 60 років для жінок; збільшення максимальної величини єдиного внеску з 15 до 17 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних громадян.

Станом на 1 січня 2013 р. загальна чисельність пенсіонерів становила 13 639 739 осіб, а середній розмір пенсії – 1470,73 грн [28]. Динаміку видатків Пенсійного фонду України подано в табл. 1 (у млн грн) [29].

Таблиця 1

Динаміка видатків Пенсійного фонду України

Роки	Сума	Збільшення	%
2010	191 472,7	25 743,3	115,5%
2011	210 714,4	19 241,7	110,0%
2012	233 695,9	22 981,5	110,9%

Структура доходів Пенсійного фонду України в 2012 р. (у млн грн) [30] відображена в табл. 2.

Таблиця 2

Структура доходів Пенсійного фонду України

Доходи	Сума
Власні надходження (сума єдиного внеску, розподілена на пенсійне страхування – 153 812,3 млн грн та інші власні доходи)	157 980,4
Кошти Державного бюджету України	64 494,2
Кошти фондів обов'язкового державного страхування	157,2
Разом	222 631,8

У Посланні глави держави до парламенту в 2013 р. підкреслювалося, що «незважаючи на важливі наслідки зміни пенсійного законодавства, проведеній пенсійній реформі притаманні такі недоліки» [19], як: більшість заходів реформи спрямовані на подолання дефіциту Пенсійного фонду. При цьому оцінка ефективності цих заходів говорить про те, що вони спрямовані на деяке його скорочення, а не усунення (поява профіциту); для майбутніх пенсіонерів умови пенсійного забезпечення стають менш комфортними (за деякими винятками), оскільки прийняті закони призводять до зменшення їх майбутніх доходів. Таким чином, завдання гідного рівня життя для осіб, які втратили працездатність, не вирішується; підвищення пенсійного віку та страхового стажу ускладнюють ситуацію і на ринку праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблема соціальних гарантій зумовлена не стільки якістю правового регулювання, скільки їх тлумаченням та реалізацією на практиці.

Список використаних джерел

1. Удосконалення системи пільг в Україні шляхом посилення адресності [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gutszn.kr-admin.gov.ua/arh/analiz.pdf>. – Назва з екрана.
2. Ширнин І. Г. Пенсійна реформа [Електронний ресурс] / І. Г. Ширнин, В. А. Палкин, Б. І. Невзлин. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Plvmai/2011_3/19.pdf. – Заголовок з екрана.

Проведений аналіз економічних можливостей держави в частині забезпечення соціальних гарантій дає змогу сформулювати такі висновки.

1. Узаконюючи соціальні гарантії на рівні законів, держава бере на себе відповідні зобов'язання. Відступ від останніх, у тому числі й на основі рішень Конституційного Суду України, свідчить про те, що значна частка соціальних гарантій постають скоріше нормами-деклараціями, а не нормами прямої дії.

2. Економічні можливості держави в частині соціальних гарантій мають ураховуватися в процесі законотворення, а не в процесі виконання законів. У зв'язку з цим потребують удосконалення вимоги та методика фінансово-економічного обґрунтування законопроектів з питань соціальних виплат. Прийняття цих законопроектів має зумовлюватися не політичною доцільністю, а спроможністю держави виконати взяті на себе зобов'язання. Крім того, закріплюючи соціальні гарантії, держава має створювати механізми розвитку економіки, і передусім розвивати сферу підприємництва, завдяки яким зможуть фінансуватися соціальні гарантії.

3. Механізм судового захисту соціальних гарантій включає як національні суди, так і можливість звертатися до Європейського суду з прав людини. Як засвідчила практика розгляду справ щодо соціальних гарантій, суди стали дієвим механізмом їх гарантування. У цьому плані слід погодитися з О.А.Лукашевою, що йдеться про появу такої соціальної якості, яка є не одностороннім обов'язком держави забезпечити соціальний захист громадян, а створює умови для їх взаємодії, усунення конфліктів, подолання інертності особи в розв'язанні тих проблем, від яких безпосередньо залежать його благополуччя та гідність [11, с. 94].

Зважаючи на те, що в межах публікації неможливо здійснити аналіз усіх аспектів соціальних гарантій прав людини в контексті економічного стану держави, подальші дослідження доцільно присвятити порівняльним аспектам національних соціальних гарантій із соціальними гарантіями в зарубіжних країнах, а також механізму урахування економічного стану держави в процесі законотворення.

References

1. Udoskonalennia systemy pilyh v Ukrainy shliakhom posylennia adresnosti [Improving the system of benefits in Ukraine by strengthening the targeting]. [Online]. Available: <http://gutszn.kr-admin.gov.ua/arh/analiz.pdf>. [Accessed: Dec. 5, 2013].
2. Shirnin I.G., Palkin V.A., Nevzlin B.I. Pensionnaja reforma [Pension Reform]. [Online]. Available: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Plvmai/2011_3/19.pdf. [Accessed: Dec. 5, 2013].

3. Дубич К. В. Нормативно-правове забезпечення системи надання соціальних послуг населенню в Україні [Електронний ресурс] / К. В. Дубич. – Режим доступу : <http://dSPACE.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2077/1/5.pdf>. – Назва з екрана.
4. Казанчан А. А. Реформування пенсійного законодавства України: сучасний стан та перспективи [Електронний ресурс] / А. А. Казанчан. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_pravo/2011_4/files/LA411_19.pdf. – Назва з екрана.
5. Соколенко О. Л. Поняття, значення та система адміністративно-правових засобів захисту прав людини / О. Л. Соколенко // Право та державне управління. – 2012. – № 3 (8). – С. 98–103.
6. Лапаєва В. В. Критерии ограничения прав человека и гражданина в Конституции Российской Федерации / В. В. Лапаева // Государство и право. – 2013. – № 2. – С. 14–24.
7. Алебастрова И. А. Социальные права: конституционные обещания, пожелания или привидения? / И. А. Алебастрова // Государство и право. – 2010. – № 4. – С. 30–38.
8. Нелюбина Е. В. Понятие и место социальных прав в системе прав человека и гражданина / Е. В. Нелюбина // Государство и право. – 2009. – № 8. – С. 101–106.
9. Нелюбина Е. В. Гарантии и защита социальных прав человека и гражданина в Российской Федерации / Е. В. Нелюбина // Государство и право. – 2010. – № 5. – С. 98–102.
10. Нелюбина Е. В. Международно-правовое закрепление социальных прав человека и гражданина / Е. В. Нелюбина // Государство и право. – 2010. – № 2. – С. 99–104.
11. Лукашева Е. А. Европейские модели социального качества: параметры модернизации социального государства [Конституционные права и свободы личности в контексте взаимодействия гражданского общества и правового государства : конф. 13–16 апр. 2010 г.] / Е. А. Лукашева // Государство и право. – 2010. – № 12. – С. 93–102.
12. Рабінович П. Конституційні гарантії прав людини і громадянина: можливості модернізації в Україні / П. Рабінович // Право України. – 2012. – № 8. – С. 50–59.
13. Білоскурська О. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини – головний обов'язок держави / О. Білоскурська // Право України. – 2011. – № 7. – С. 169–174.
14. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира / Маргарет Тэтчер ; пер. с англ. – М. : Альпина Паблишер, 2003. – 504 с.
15. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015. – Назва з екрана.
16. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 груд. 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_042. – Назва з екрана.
17. Рішення Конституційного Суду України від 9 лип. 2007 р. № 6-рп/2007 у справі щодо відповідності Конституції
3. Dubych K.V. Normatyvno-pravove zabezpechennia systemy nadannia sotsialnykh posluh naselenniu v Ukraini [Regulatory support system of social services in Ukraine]. [Online]. Available: <http://dSPACE.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/2077/1/5.pdf>. [Accessed: Dec. 3, 2013].
4. Kazanchan A.A. Reformuvannia pensiiinoho zakonodavstva Ukrainy: suchasnyi stan ta perspektyvy [Reforming the pension legislation of Ukraine: current state and prospects]. [Online] Available: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_pravo/2011_4/files/LA411_19.pdf. [Accessed: Dec. 7, 2013].
5. Sokolenko O.L. Poniattia, znachennia ta systema administratyvno-pravovykh zasobiv zakhystu prav liudyny [The concept, significance and system administrative remedies for human rights], Pravo ta derzhavne upravlinnia - Law and Public Administration, 2012, vol. 3 (8). – pp. 98-103
6. Lapaeva V.V. Kriterii ogranichenija prav cheloveka i grazhdanina v Konstitucii Rossijskoj Federacii [Criteria for limiting of human and civil rights in the Constitution of the Russian Federation], Gosudarstvo i pravo - State and law, 2010, vol. 2. – pp. 14-24
7. Alebastrova I.A. Social'nye prava: konstitucionnye obeshhanija, pozhelanija ili prividenija? [Social rights: the constitutional promises, suggestions or ghosts?], Gosudarstvo i pravo - State and law, 2010, vol. 4. – pp. 30-38
8. Neljubina E.V. Ponjatje i mesto social'nyh prav v sisteme prav cheloveka i grazhdanina [Concept and place of social rights in the human and civil rights], Gosudarstvo i pravo - State and law, 2009, vol. 8. – pp. 101-106
9. Neljubina E.V. Garantii i zashhita social'nyh prav cheloveka i grazhdanina v Rossijskoj Federacii [Social guarantees and protection of human rights and civil rights in the Russian Federation], Gosudarstvo i pravo – State and law, 2010, vol. 5. – pp. 98-102
10. Neljubina E.V. Mezhdunarodno-pravovoe zakreplenie social'nyh prav cheloveka i grazhdanina [International legal consolidation of social human rights and civil rights], Gosudarstvo i pravo - State and law, 2010, vol. 2. – pp. 99-104
11. Lukasjeva E.A. Evropejskie modeli social'nogo kachestva : parametry modernizacii social'nogo gosudarstva / Konstitucionnye prava i svobody lichnosti v kontekste vzaimodejstvija grazhdanskogo obshhestva i pravovogo gosudarstva (konferencija 13-16.04.2010 goda) [European model of social quality: the parameters of modernization of the welfare state / Constitutional rights and freedoms of the individual in the context of the interaction between civil society and the rule of law (Conference 13-16.04.2010 year)], Gosudarstvo i pravo – State and law, 2010, vol. 12. – pp. 93-102
12. Rabinovyh P. Konstytutsiini harantii prav liudyny i hromadianyna : mozhlyvosti modernizatsii v Ukraini [Constitutional guarantees of human and civil rights: the possibility of modernization in Ukraine], Pravo Ukrainy - Law of Ukraine, 2012, vol. 8. – pp. 50-59
13. Biloskurska O. Utverzhennia ta zabezpechennia prav i svobod liudyny – holovnyi обов'язок derzhavy [The promotion and protection of rights and freedoms - the

- України (конституційності) положень ст. 29, 36, частини другої ст. 56, частини другої ст. 62, частини першої ст. 66, пунктів 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 ст. 71, ст. 98, 101, 103, 111 Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» за конституційним поданням 46 народних депутатів України (справа про соціальні гарантії громадян) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0a6p710-07>. – Назва з екрана.
18. Рішення Конституційного Суду у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розд. VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/ru/doccatalog/list?currDir=142486>. – Назва з екрана.
  19. Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2013 році : Щорічне послання Президента України до Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Poslannia_2013-c7954.pdf. – Назва з екрана.
  20. Case of Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine (15 October 2009) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{«dmdocnumber»: \[«856141»\], «itemid»: \[«001-95032»\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{«dmdocnumber»: [«856141»], «itemid»: [«001-95032»]}). – Назва з екрана.
  21. Case of Kharchenko v. Ukraine (10 February 2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{«dmdocnumber»: \[«881280»\], «itemid»: \[«001-103260»\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{«dmdocnumber»: [«881280»], «itemid»: [«001-103260»]}). – Назва з екрана.
  22. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень : Закон України від 5 черв. 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uazakon.ru/zakon/zakon-o-sudebnih-resheniyah.html>. – Назва з екрана.
  23. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про виконання рішень судів з питань соціального захисту громадян в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47981&pf35401=271266>. – Назва з екрана.
  24. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>. – Назва з екрана.
  25. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського Суду з прав людини у 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/9329>. – Назва з екрана.
  26. Україна за день прогнала більше 200 позовів в Євросуді з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dt.ua/UKRAINE/ukrayina-zaden-prograla-bilshe-200-pozoviv-v-yevrosudi-z-pravlyudini.html>. – Назва з екрана.
  27. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи : Закон України від main duty of the State], Pravo Ukrainy - Law of Ukraine, 2011, vol. 7. – pp. 169-174
  14. Tjetcher, M. Iskusstvo upravlenija gosudarstvom. Strategii dlja menjajushhegosja mira [Statecraft. Strategies for a changing world], Moskva, Al'pina Pabliisher, 2003, 504 p.
  15. Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10 hrudnia 1948 roku [Online]. Available: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [Accessed: Dec. 3, 2013].
  16. Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava vid 16 hrudnia 1966 roku [Online]. Available: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_042 [Accessed: Dec. 3, 2013].
  17. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 9 lypnia 2007 roku № 6-рр/2007 u spravi shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) polozhen statei 29, 36, chastyny druhoi statti 56, chastyny druhoi statti 62, chastyny pershoi statti 66, punktiv 7, 9, 12, 13, 14, 23, 29, 30, 39, 41, 43, 44, 45, 46 statti 71, statei 98, 101, 103, 111 Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2007 rik» za konstytutsiinym podanniam 46 narodnykh deputativ Ukrainy (sprava pro sotsialni harantii hromadian) [Online]. Available: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0a6p710-07> [Accessed: Dec. 3, 2013].
  18. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu u spravi za konstytutsiinym podanniam 49 narodnykh deputativ Ukrainy, 53 narodnykh deputativ Ukrainy i 56 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktu 4 rozdilju VII «Prykintsevi polozhennia» Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2011 rik» [Online]. Available: <http://www.ccu.gov.ua/ru/doccatalog/list?currDir=142486> [Accessed: Dec. 3, 2013].
  19. Pro vnutrishnie i zovnishnie stanovishche Ukrainy u 2013 rotsi. Shchorichne poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy [Online]. Available: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/Poslannia_2013-c7954.pdf [Accessed: Dec. 9, 2013].
  20. Case of Yuriy Nikolayevich Ivanov v. Ukraine (15 October 2009) [Online]. Available: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{«dmdocnumber»: \[«856141»\], «itemid»: \[«001-95032»\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{«dmdocnumber»: [«856141»], «itemid»: [«001-95032»]}) [Accessed: Dec. 7, 2013].
  21. Case of Kharchenko v. Ukraine (10 February 2011) [Online]. Available: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{«dmdocnumber»: \[«881280»\], «itemid»: \[«001-103260»\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{«dmdocnumber»: [«881280»], «itemid»: [«001-103260»]}) [Accessed: Dec. 7, 2013].
  22. Pro harantii derzhavy shchodo vykonannia sudovykh rishen : Zakon Ukrainy vid 5 chervnia 2012 roku [Online]. Available: <http://uazakon.ru/zakon/zakon-o-sudebnih-resheniyah.html> [Accessed: Dec. 9, 2013].
  23. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vykonannia rishen sudiv z pytan sotsialnoho zakhystu hromadian v Ukraini» [Online]. Available: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=47981&pf35401=271266> [Accessed: Dec. 9, 2013].
  24. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2006 roku z nastupnymy zminamy [Online]. Available: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> [Accessed: Dec. 3, 2013].

- 8 лип. 2011 р. з наступними змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.profiwins.com.ua/ru/legislation/laws/2320.html>. – Назва з екрана.
28. Розподіл пенсіонерів по категоріях та розмірах призначених пенсій (станом на 1 січ. 2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=210021>. – Назва з екрана.
29. Динаміка видатків Пенсійного фонду на 1 січ. 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=210020>. – Назва з екрана.
30. Структура доходів Пенсійного фонду в 2012 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=210019>. – Назва з екрана.
25. Shchorichnyi zvit pro rezultaty diialnosti Uriadovoho upovnovazhenoho u spravakh Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny u 2012 rotsi [Online]. Available: <http://www.minjust.gov.ua/9329> [Accessed: Dec. 7, 2013].
26. Ukraina za den prohrala bilshe 200 pozoviv v Yevrosudi z prav liudyny [Online]. Available: <http://dt.ua/UKRAINE/ukrayina-za-den-prograla-bilshe-200-pozoviv-v-yevrosudi-z-prav-lyudini.html> [Accessed: Dec. 9, 2013].
27. Pro zakhody shchodo zakonodavchoho zabezpechennia reformuvannia pensii noi systemy: Zakon Ukrainy vid 8 lypnia 2011 z nastupnymy zminamy [Online]. Available: <http://www.profiwins.com.ua/ru/legislation/laws/2320.html> [Accessed: Dec. 9, 2013].
28. Rozpodil pensioneriv po katehoriiah ta rozmirakh pryznachenykh pensii (stanom na 01.01.2013 r.) [Online]. Available: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=210021> [Accessed: Dec. 3, 2013].
29. Dynamika vydatkiv Pensiinoho fondu na 01.01.2013 [Online]. Available: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=210020>. [Accessed: Dec. 3, 2013].
30. Struktura dokhodiv Pensiinoho fondu v 2012 rotsi [Online]. Available: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/doccatalog/document?id=210019> [Accessed: Dec. 3, 2013].